

Kaas voor Jan

Ethiopië | Dit is het verhaal van een stuk kaas dat bijna evenveel kilometers aflegt als de heilige Dominicus, die toch zo'n vijftien-duizend kilometer gelopen had voordat hij in 1221 zijn laatste adem uitblies. Het begint met een bezoek aan Axum, een Ethiopisch restaurant in Amsterdam, waar ik een paar dagen voor mijn vertrek naar Ethiopië ga eten. Belaynesh Tareke is de eigenaresse. Ze heeft heupen als karrenwielen en een bedesde lach. We praten over de stad Axum, en waar volgens de overlevering de Ark des Verbonds wordt bewaard. Belaynesh komt ervandaan, ik wil ernaartoe.

Na de koffie vraagt Belaynesh me om een gunst: of ik, als ik naar Axum ga, een stuk kaas wil meenemen voor Jan. Ze weet geen

achternaam en geen adres. Alleen Jan in Axum, de noordwestelijke stad op het Ethiopisch plateau. Iedereen zal me kunnen vertellen wie Jan is, Axum is niet groot. Ik stem hierin toe want Belaynesh is aardig en de rekening krijg ik nooit te zien. De volgende dag koop ik een stuk kaas van een kilo, rond en stevig in de schil als een onrijpe meloen. Het wordt in plastic geseald en in vrolijk cadeaupapier verpakt. Dan reis ik af. Het is december.

Ik verlaat Addis Abeba meteen na aankomst. Grote, arme steden brengen me in paniek. Het is beter zulke steden pas te bereiken nadat je in het achterland bent geweest. Ik ga naar het noordwesten, naar de Blauwe Nijl en de rokende watervallen van Tis Isat. Het stuk kaas wordt vervoerd per bus, jeep en ezel. Ik draag het mee over bergen die kraken van hitte en het wordt aan een touw een eeuwenoud rotsklooster op gehesen, dat op een soort tafelberg ligt. De monniken zijn gehuld in zwarte capes die worden gesloten door zilveren broches met de leeuw van Juda erop. Ze staan in groepjes aan de rand van de berg en kijken zacht palaverend uit over het maan-

landschap onder hen. De mannen Gods leven op een dieet van thee en zwart brood dat zuur en zanderig is en knarst tussen je tanden. Het brood is zo gemeen smerig dat ik ze de kaas voor Jan wil geven, maar Jakob Dawit zegt dat zulk brood het enige voedsel is dat hun is toegestaan. Ze mogen dan in de hemel komen, maar uitsluitend via de hel.

Op een oud Duits vrachtschip steek ik het Tana-meer over. De machinist klaagt dat hij nieuwe boeken wil lezen en muziek wil horen die zijn hart verheft, maar ik kan hem niet helpen en laat hem achter in zijn hut, waar het ruikt naar olie en oud zweet. De passagiers vermaken zich door mij in de echt te verbinden met een koffiekleurig meisje uit de provincie Gojam, en geven ons een blikken ring rond onze vinger. De zon gloeit als het gouden hart van een smeltoven, het meisje en ik zitten dicht op elkaar in een klontering van mensen.

Wanneer we bij een aardedonker eiland aanleggen voor de nacht, krijg ik een ruimte toegewezen in de punt van het schip. Tussen verweerde reddingsvesten vouw ik mijn slaapmat uit, en luister naar het water dat klotst rond de boeg.

De volgende morgen kom ik tussen jutezakken graan het meisje van gisteren tegen. We lachen gegeneerd. Op de pier van Gorgora, de laatste haven, zwaaien we naar elkaar.

In Gorgora logeer ik in een voormalig communistisch staatshotel met hoge, vierkante zalen waar de wind doorheen waait en gordijnen zweven als spoken. Het wordt omgeven door tuinen van hibiscus en bougainville. Er is één andere gast, de Amerikaan Kurt Ramig, homoseksueel, kosmopoliet en eigenaar van een appartement in New York waar hij nooit is. Ramig heeft een vale, dunne baard en is het liefst alleen. In elk land dat hij bezoekt, beklimt hij eerst de hoogste berg. In Ethiopië is dat de Ras Dashen en hij heeft de verhevigde eenzaamheid van de top al gevoeld. Hij kan met weinig toe in het leven en is net als de kameel in staat om dagen te lopen zonder noemenswaardige hoeveelheden water en voedsel.

Met deze bottige asceet breng ik een paar dagen door in het lege hotel aan het meer. Aan de lange tafels in de dinerzaal schrijft hij honderd ansichtkaarten, ik werk mijn aantekeningen uit en schrijf brieven. Op kerst-

avond is er soms wel en soms geen licht. Een rode maan wringt zich uit de wolken, vanuit de schaduwen worden we aangestaard door bewakers die geweren strelen met barsten in de kolf. Soms zegt Ramig iets als: ‘De beste tijd om een land te bezoeken, is vlak na een oorlog. De mensen zijn nog blij je te zien, je bent de voorbode van voorspoed.’ Een bleek gordijn waait rond zijn hoofd. ‘Volgens Schopenhauer ontstaat nomadisme uit gebrek en toerisme uit verveling. Wat denk jij?’

Op eerste kerstdag loop ik met de kaas door de zaal om hem koel te leggen in de keuken. ‘Wat heb je daar?’ roept Ramig, ‘een kinderhoofd?’

‘Kaas.’

‘*Cheese?! Heb je écht kaas meegenomen naar Ethiopië?!*’ Hij schudt zijn hoofd in afgrijzen. ‘*Them Dutch...* Ik had al verhalen gehoord...’

Ramig verlaat Gorgora op tweede kerstdag. Hij heeft een kaartje eerste klas gekocht en stapt met zijn lange reigerbenen op een platte werkschuit die hem naar de overkant brengt, naar Bahir Dar, de stad met het mooiste blauwe uur ter wereld. De schuit is bela-

den met passagiers en bagage. Er is één reddingsvest aan boord, de kapitein sommeert Ramig het aan te trekken en plaats te nemen in de eerste klas, een doorgezeten fauteuil onder een klein linnen afdak. Moeizaam zet de praam koers naar het zuiden, een wolk dunne blauwe rook in haar kielzog. Ramig zit weggezonden in zijn troon, een rafelig zwemvest rond zijn borst; de keizer van niemandsland op weg naar nergens. Hij zwaait met een benige hand vanonder zijn afdak en roept: ‘Denk eraan, wie wijs wil worden gaat op reis – wie wijs is, blijft thuis! Confucius!’

(Een jaar later kreeg ik een kerstkaart van hem uit Tsjaad. Hij schreef dat de schuit halverwege het meer veel water begon te maken. Alle bagage was overboord gegooid om het schip drijvend te houden, behalve die van hem. Hij had zich erg ongemakkelijk gevoeld in zijn verschoten oranje reddingsvest en was niet graag de enige overlevende geweest. Ze hadden Bahir Dar ternauwernood bereikt.)

Ik ga naar Gondar, eens de hoofdstad van het rijk, waar Portugezen kastelen bouwden en Italianen bioscopen. Mijn koffer ligt een

week onder het bed in een kamer die ik deel met een rank meisje uit de provincie Wollo. Ik heb er geen vermoeden van dat ze een prostituee is, tot ze me erop wijst dat ik een betalingsachterstand heb. Ik verlaat Gondar nog voor de ochtend.

Het Simien-gebergte vormt een groot obstakel op weg naar Axum. Er is nauwelijks verkeer, ik wacht twee dagen op een lift. Op zo'n moment is het beter om je de plaats waar je bent vastgelopen eigen te maken en met voorbijgangers te praten over landbouw en politiek. Ook kun je nieuwsgierige jongens voordoen wat een stierengevecht is en naar de cirkelende lammergieren kijken. Er zal een jongen langskomen met hazelnoot-ogen, hij zal je in het Amhaars voorlezen uit een honderd jaar oude bijbel, dan vriendelijk naar je knikken en verdwijnen via een pad achter de struiken dat je niet had gezien. Daarna komt er iemand die je meeneemt.

Een blanke aan het stuur van een vrachtwagen. Zijn naam is Willem Bakker en hij komt uit Almelo. Bakker is reisleader en vervoert zestien romige Hollanders achter in zijn truck. Ze zitten op banken boven in de laadbak, onder een canvas overtrek dat ze

beschermt tegen de zon maar weerloos laat tegen het wervelende stof. Het gezelschap is op *overland-tour* door Afrika. Ze reizen van Mombasa in Kenia naar Asmara in Eritrea. De vrachtwagen bevat duizend liter diesel, een veldkeuken, voorraden voor weken en tenten voor de nacht.

De weg is stenig en slecht begaanbaar, in laag tempo slingert de vrachtwagen zich door berglandschappen van harde schoonheid. Honderd kilometer voor Axum wordt het kamp voor de nacht opgeslagen aan een rivier, met militaire efficiency verschijnen er tien zilveren koepeltentjes op de oever.

Uit de vlakke komen kinderen. De Nederlandse vrouwen zijn opgetogen en geven zich over aan liefdadigheid. Met de zalige glimlach van altruïsme delen ze pennen, snoep en klein speelgoed uit. Al vlug zijn er meer kinderen dan aalmoezen. De vrouwen lijken vuurtorens in een hongerige zee van kinderen, die *eisen* dat er meer op tafel komt. Ze vechten om alles wat al door een ander bemachtigd is en in de hoge golven van ontkende hebzucht groeit de angst bij de dames van de caritas. Hun dromen over dit moment – lang tevoren begonnen toen ze speelgoed

inzamelden in de buurt en snoep en pennen kochten – hebben een andere kleur dan wat zich nu afspeelt; meer roze, veel zachter. Heel anders dan deze moordzucht van een voedseluitdeling in Soedan. In een bijbelse wraakoefening slaan de kinderen elkaar met stenen op het hoofd, er zijn onbeheersbare krachten losgemaakt, het ontardt in een bloedbad. De dames vluchten naar het kamp, achtervolgd door een boosaardige zwerm die slechts met geweld tot bedaren te brengen is. Ze worden uiteindelijk verjaagd door de bewaker die met de vrachtwagen meereist, een reusachtige Keniaan waar Leni Riefenstahl haar vingers bij had afgelikt.

's Nachts bewaakt de Keniaan het kamp met zijn geweer tegen rovers. Ik lig op mijn matje aan de oever van de rivier en heb nog nooit zo veel sterren gezien.

We bereiken Axum in de namiddag van de volgende dag. Willem Bakker uit Almelo kijkt geknepen wanneer ik hem bedank voor de lift. Dan vraagt hij om geld. Ik begrijp zijn kramp. Hij moet wel, verontschuldigt hij zich, de anderen hebben tenslotte ook betaald en hij wil geen 'scheve ogen'.

'Nobody rides for free,' zegt hij ten slotte.

Axum was eens het hart van het rijk van Makeda, koningin van Sheba. In het Oude Testament staat beschreven hoe zij naar Jeruzalem reist, naar Salomo, licht van de wereld, om zelf te ondervinden of de koning van de joden zo wijs is als wordt beweerd. De koningin wordt niet teleurgesteld: 'Het is een waarachtig woord geweest, dat ik in mijn land gehoord heb van uwe zaken en uwe wijsheid.' Ze overlaadt hem met geschenken en gaat terug naar haar land.

Dat is de kuise versie.

De Kibre Negast, het Ethiopische boek van de Glorie der Koningen, meldt een minder zedige afloop: Salomo verleidde Makeda met een list en zij verzette zich niet toen hij zijn wil met haar deed. Het kind dat hieruit geboren werd, heette Ibn-al Malik, Zoon van de Koning, in de loop van de eeuwen verbasterd tot Menelik. Toen hij tweeëntwintig jaar oud was, bezocht hij Jeruzalem. Na een ontmoeting met zijn vader keerde hij terug naar Axum, maar niet dan nadat een vooraanstaand lid van zijn entourage in opdracht van aartsengel Michaël de Ark des Verbonds stal uit een tempel in Jeruzalem.

Zo kwam de kist waarin zich de stenen ta-

felen met de tien geboden bevonden in Axum terecht. Hij wordt bewaard in een kapelletje op het terrein van de kathedraal van de Heilige Maria van Sion, omgeven door veel eucalyptusbomen en pelgrims uit het hele land. Of de Ark zich daar werkelijk bevindt, weet alleen de bewaker.

De vlakte blaast hete, rode wind over Axum. Vanaf nu is het gemakkelijk, ik hoef alleen Jan nog maar te vinden en hem zijn kaas te geven. In de straten vraag ik overal naar hem, maar schouderophalen is de enige reactie bij het noemen van zijn naam. Jan is onvindbaar. Een kilo kaas de halve wereld over gedragen en niemand om hem in ontvangst te nemen.

De dag van mijn vertrek uit Axum wacht ik bij de kathedraal op vervoer. Ik vraag nog eenmaal naar Jan, aan een paar mensen in de schaduw van een groep bomen. Iedereen schudt van nee maar twee kinderen knikken. Jan, ja, die kennen ze wel. Blanke Jan, vraag ik, die hier woont? Ze blijven knikken. Het wordt zelfs nog beter: kijk, wijst er een, daar heb je Jan. Er komt een jeep aanrijden met een blanke aan het stuur. Ik bulder zo

hard JAN! dat de kinderen ervan schrikken. De jeep remt, een magere man kijkt me aan. ‘Sorry dat ik zo schreeuwde,’ zeg ik, ‘maar bent u Jan?’

‘De enige Jan in honderden kilometers omtrek. Wat kan ik voor u doen?’

‘Eindelijk. Ik heb iets voor u.’

Hij stapt uit en de kinderen kijken nieuwsgierig hoe ik mijn koffer open op de motorkap. Ik haal de kaas te voorschijn, die zacht aanvoelt in het papier.

‘Van Belaynesh zeker’, zegt Jan.

Ik beaam dat verbaasd.

‘Je bent de derde al.’

‘De derde wat?’

‘Die me kaas komt brengen.’

Het klinkt alsof hij niet van kaas houdt. Ik zuig op mijn teleurstelling als op een afgebroken kies. Jan haalt het papier eraf en we kijken naar iets heel anders dan wat ik een paar weken eerder kocht in Amsterdam. Ik heb onderweg al wel gevoeld dat het wat zacht was, maar wat ik nu aan Jan geef *lijkt* niet eens meer op kaas. Omdat het in plastic is geseald, heeft het onder invloed van de warmte al zijn vet uitgezweet zonder te lekken, en in het midden van die vetzee drijft nu

een ingedikt bolletje kaas, een rimpelig planeetje in een gele dampkring.

‘Hè verdomme,’ zeg ik bitter.

Jan probeert mijn gevoel van mislukking te verzachten: ‘Voor de smaak maakt het vast niks uit.’

Het bolletje deint zachtjes in de olie. De kinderen overleggen ernstig wat het zou kunnen zijn.

‘Maar als je me wilt verontschuldigen,’ zegt Jan, ‘ik was op weg naar iets dringends.’ Hij stapt in en legt de kaas op de stoel naast zich. ‘Erg bedankt,’ zegt hij uit het open raam. ‘En bedank Belaynesh ook van mij als je haar ziet.’

‘Zal ik doen. Zal ik zeker doen. Tot ziens, Jan.’

Hij rijdt weg en werpt een net van stof over het plein. Binnen een uur is de herinnering aan Jan doorschijnend geworden. Ik heb Belaynesh gezegd dat ze hem kaas moet blijven sturen zoveel ze kan.

(1997)